

3. Trade Policy Review. Turkey. Report by the Government. WT/ TPR/ G/ 125, 19 November 2003.
4. Trade Policy Review. Turkey. Report by the Secretariat. WT/ TPR/ S/ 125, 19 November 2003.
5. Довідник по економіці Туреччини — <http://turkey-info.ru/business/source>
6. Иностранные инвестиции в Турции // Коринф. — 2004. — № 6.
7. Офіційний сайт світової організації торгівлі (World Trade Organization) — www.wto.org
8. Турция: перспективы экономического роста // Коринф. — 2003. — № 13
9. Экономическое положение в Турции // Коринф. — 2004 — № 17.

В. І. Чужиков, д-р екон. наук, проф.,
кафедри міжнародної економіки
Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана

РЕГІОНАЛЬНА ДИВЕРСИФІКАЦІЯ УКРАЇНИ ТА ТУРЕЧНИНИ В КОНТЕКСТІ ЗБЛИЖЕННЯ З ЄС

Пом'якшення регіональних суперечностей та створення відносно однорідного (гомогенного) простору стало останнім часом важливим завданням системи соціально-економічних наук у більшості західних країн, а досягнення гармонійних відносин між регіонами в Євросоюзі — головною метою урядів країн-учасниць та багатьох наднаціональних структур. Незважаючи на ускладнення процесу зближення різних за ієрархією європейських таксонів, досвід ЄС щодо розробки ефективної моделі регіональної конвергенції є доволі значущим не тільки для старих членів цієї організації, а й для нових, держав-аплікантів на вступ та країн, що межують з цим найбільшим у світі інтеграційним угрупованням. Не виключенням виступають Україна та Туреччина, загострення регіональних суперечностей в яких зумовило актуальність пропонуваного нижче дослідження, а його метою є — визначення сутності процесу конвергенції регіональної моделі Європейського Союзу і периферійних моделей навколо нього та виявлення алгоритму змін найближчих до ЄС таксономічних систем в умовах поліструктурного регулювання основних компонентів розвитку. Поєднання теоретичного аналізу умов і напрямів регіональ-

ного зближення та дослідження ефективності практичних результатів конвергенції європейських регіонів виступають основними завданнями реалізації наведеної вище цілі.

Проблема нерівномірності розвитку регіонів світу, в т. ч. України та Туреччини, доволі глибоко висвітлювалася у працях багатьох вітчизняних та російських дослідників, серед яких слід назвати Е. Алаєва, О. Гранберга, Б. Данилишина, М. Долішнього, С. Дорогунцова, І. Іванова, Б. Лавровського, С. Романюка, М. Тимчука та інших. Проте проблеми регіональної конвергенції в Європейському Союзі найбільш повно розглядалися в працях європейських та американських науковців, серед яких слід відмітити перш за все економістів 90-х рр. XX ст.: Б. Йохансона, М. Кітінга, М. Мак-Джиніса, Х. Патсі, А. Родрігеса-Посе, М. Сторпера, С. Харді, М. Харта. Однак визначення сутності процесу зближення різних таксономічних територіальних одиниць в умовах розширювальної стратегії ЄС та створення спільного європейського економічного простору являє собою складне багатоаспектне завдання, що й зумовило необхідність запропонованого нижче компоративного регіонального аналізу.

Упродовж останніх п'ятнадцяти років у Європейському Союзі відбувалися значні зміни в регіональній інтеграційній політиці, що були зумовлені наступними домінуючими ідеями удосконалення його ендо- та екзогенної структури:

- *створення гомогенного європейського економічного простору*, в котрому були б відсутні антагоністичні суперечності між регіонами, загострення яких у першій чверті XXI ст. прогнозується багатьма експертами (мова йде про так званий бунт «багатих регіонів проти бідних»);

- *організація нової територіальної моделі ЄС «Європа регіонів»*, яка є частиною глобальної, що відома під назвою «Регіональний світ» [1];

- *запровадження системи просторового планування*, що усувало б загрозу посилення диспропорцій, проте не стримувало б розвиток гіперактивних зон [2], якими на поч. XXI ст. в Євросоюзі стали: INNER LONDON, BRUXELLES-CAP, LUXEMBOURG, HAMBURG, ILE DE FRANCE та інші, які чітко вписуються в нову глобально-локальну парадигму «регіон як квазідержава»;

- *формування особливого підходу до концепції маргінальних та субмаргінальних місць* [3], який мав прояв у підтримці, за рахунок реалізації принципу компліментарності, депресивних регіонів (тобто тих, ВВП яких на душу населення яких дорівнює 75 % і менше від середнього по ЄС).

Практичне втілення ідей «нового регіоналізму», які виявилися не тільки науковими детермінантами, а й були прийняті широкими верствами населення, базувалася на цілому ряді компромісів, досягти яких було доволі непросто, враховуючи складний стан локальної економіки як країн-лідерів ЄС, так і її аутсайдерів. В цілому нова європейська регіональна теорія, яка найбільш активно розроблялася в наукових установах Великої Британії, Німеччини та Франції у дев'яності роки ХХ ст. повинна була виходити із таких обставин:

1. **Балансу розвитку Європейського Союзу в цілому і його окремих регіонів**, що включають в себе спільні інтереси, стратегії, рівноправ'я, солідарність тощо.

2. **Мультизначущої природи регіональних проблем**. З цього випливало, що відповідна політика має базуватися на всіх без виключення складових *acquis communautaire* (спільного доробку), які мають бути гармонізованими на трьох рівнях компліментарної моделі ЄС: наднаціональному, країновому і регіональному (в окремих випадках — на місцевому чи на локальному).

3. **Амплітуди регіональних проблем**. Всі країни-учасниці мають розуміти, що загострення регіональної кризи в одній з них може призвести до погіршення становища в інших (приміром масової міграції до гіперактивних зон).

Визначення названих вище важелів, як вважає англійський дослідник Р. Джонс (Robert A. Jones) [4], значною мірою зумовило формування спільних інтересів Співдружності під час розробки конвергентної моделі європейської регіональної динаміки, що знайшла свій відбиток у «Порядку денному-2000» (Agenda-2000), який чітко визначив регіональні пріоритети упродовж наступних семи років. Це дозволило суттєво активізувати регіональні дослідження конвергенції регіонів, яку в сучасних умовах слід розуміти як процес зближення розвитку зіставних за площею та чисельністю населення таксономічних одиниць за відповідними селективними показниками, основним з яких є частка перебільшення чи зменшення ВВП на душу населення за відношенням до середнього індикатора по ЄС.

Таким чином конвергенція, яка у 80-ті роки ХХ ст. означала процес зближення соціалізму і капіталізму, отримала нове тлумачення, яке австрійські науковці Г. Тумпель-Гугерель та П. Моос-лехнер ототожнюють із загальним зростанням економіки та домінуючим регіональним розвитком в розширеній Європі [5].

З другого боку, під регіональною матрицею, що формується в наднаціональних нормативах локального розвитку, варто розумі-

ти панельні параметри ідентифікації динаміки регіонів, що визначають характер, напрями, механізми та інструменти прямого та опосередкованого впливу на ієрархічні таксони країн-учасниць з метою їх зближення.

Слід зазначити також, що найбільш вдалим порівнянням досягнутих результатів можуть слугувати регіони NUTS-2, хоча б тому що всі країни-учасниці ЄС мають їх у своєму складі, чи то у вигляді кількох формувань, чи в єдиному виді (один регіон — одна країна). Не зважаючи на всю складність зіставлення регіональної статистики в ЄС можна все-таки виявити наступні тенденції, що мали місце у Співдружності впродовж періоду 1988—1999 рр., а саме:

- **конвергенція у розвитку європейських таксонів рівня NUTS-2 є стійким явищем** (середній рівень виробництва ВВП депресивних регіонів на поч. періоду, що розглядається, становив 55,1 % пересічного показника по ЄС, а наприкінці — 61,0 % [6, р. 28]);

- **чисельність гіпердепресивних регіонів** (тобто тих, де ВВП є меншим за 65 %) скоротилася з 29 до 24;

- **дивергентні риси (ускладнення ситуації) виявилися тільки в одній країні — Греції**, три регіони якої не тільки не покращили свої показники, а й погіршили їх (Ipeiros 43,5 % (1988) та 41,8 % (1998); Peloponnisos — відповідно 58,0 % та 52,7 %, Dyтики Makedonia 62,6 % та 59,9 %);

- **одного показника ВВП на душу населення виявилось замало для аналізу регіональної динаміки**, ось чому у подальших розрахунках стали все більше використовувати: рівень зайнятості населення, структуру зайнятості, рівень безробіття, рівень доходів населення тощо. Очевидно, що після 2006 року вони швидше за все будуть замінені на високоінтегровані індикатори, приміром на соціальний кластер, введення якого пропонує англійський дослідник А.Родрігес-Посе [7].

Розширення Європейського Союзу, що мало місце впродовж 2004 року не тільки не покращило регіональні стосунки в ньому, а й суттєво загостило національно-локальні суперечності, що наявно впливає з табл. 1. Серед усіх країн, що вступили до ЄС, тільки Кіпр може бути віднесений до держав, що мають показник вищий аніж 75 % середнього по ЄС, тобто він може розраховувати на співфінансування регіональних проектів за ціллю 2, 3, а не 1, 2, 3 як всі інші держави. Перевищує 65-ти відсотковий рубіж тільки Словенія і наближається до цього рівня Чехія. На рівні регіонів NUTS-2 диспропорційність стає очевидною. Разом з тим

регіональними лідерами нових учасників ЄС стають їх столиці, передусім Прага, Будапешт, Варшава, А останнім часом й Братислава (що, власно кажучи, відповідає тенденціям у постіндустріальних країнах), які не тільки стали національними, а й європейськими лідерами*.

Таблиця 1

**ЕКСТРЕМАЛЬНІ РЕГІОНИ В НОВИХ ЧЛЕНАХ ЄС
(ЄС – 25 = 100 %), 1999, НА РІВЕНЬ NUTS-2**

Країна	ВВП на одну особу, %		
	min	max	середній
Польща	27,6 Lubelskie	55,0 Mazowieckie	38,2
Чехія	48,5 Střední Čechy	121,6 Praha	60,3
Угорщина	32,5 Észak-Alföld	72,4 Közép-Magyarország	48,5
Словаччина	38,6 Východné Slovensko	98,0 Bratislavský	48,1
Кіпр*	—	—	83,8
Естонія*	—	—	37,1
Литва*	—	—	33,9
Латвія*	—	—	28,2
Мальта*	—	—	54,7
Словенія*	—	—	66,8

* — регіони NUTS-2 — вся країна

Джерело: дані Євростату (2002)

Доволі складною для нових членів ЄС залишатиметься й інша проблема розвитку регіонів — соціально-демографічна, яку можна було б ідентифікувати у такий спосіб:

- вплив працездатного населення з депресивних регіонів в активні, що знаходяться за межами країн ЦСЄ;
- погіршення демографічної ситуації в регіонах за рахунок активного «старіння нації» та посилення диспропорційності у співвідношенні між віковими групами 0—15 та 65;
- загрозливі рівні безробіття в периферійних зонах (у Словаччині приміром ці показники в окремих регіонах перевищують 30 %).

* Приміром у 2001 році в чеській столиці вироблялося вже 132,2 % ВВП від середнього по ЄС-25 рівня. Див.: В. Чужиков. Чеська модель регіонального розвитку // Економіка України. — 2004. — № 7. — С. 72—78.

З огляду на сказане вище, порівняльний аналіз двох країнових регіональних моделей — України та Туреччини являє собою важливу проблему конвергенції самого ЄС та його периферії, що на-
явно впливає з табл. 2.

Таблиця 2

**ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РЕГІОНАЛЬНИХ МОДЕЛЕЙ УКРАЇНИ
ТА ТУРЕЧЧИНИ, 2000 (НА ГІПОТЕТИЧНОМУ РІВНІ NUTS-2)**

Індикатор	Туреччина	Україна
Загальна площа, тис. км ²	780,6	603,7
Чисельність населення, млн осіб	67,0	47,0
Умовна кількість регіонів рівня NUTS-2	81	27
Середня чисельність населення в гіпотетичному регіоні рівня NUTS-2, млн осіб	0,82	1,74
Мінімальна і максимальна чисельність населення, тис. осіб	Tunceli 93,5 Istanbul 10018,7	Севастополь 314,0 Донецька обл. 4900,0

Складено за: The statesman's yearbook. The Politics, Culture and Economies of the World. 2004. Ed. By Barry Turner. — New York: Palgrave MacMillan, 2003. — 2072 p.

Наведені вище дані дозволяють зробити висновок про те, що Україна і Туреччина мають співставні показники розвитку регіональних моделей, які на рівні NUTS-2 мало чим відрізняються від аналогічних у таких країнах ЄС, як Польща та Іспанія, і могли б бути представлені в Євросоюзі у незміненому вигляді щодо існуючого адміністративно-територіального устрою.

Тим не менше, контрастні регіони Туреччини, з високою пито-
мою вагою в їх галузевій структурі сільського господарства, хро-
нічна депресивність і зумовлена нею бідність західних та централь-
них областей України та слабкодиверсифікований характер її
«промислових» областей, виступають стримуючим фактором ре-
ального зближення України і Туреччини з ЄС. Тим не менше
проведений аналіз рівнів асиметричності у структурі ВВП виявив
те, що обидві країни впродовж останніх десяти років значно змен-
шили контрастність свого розвитку, що дозволяє говорити про
тенденції соціально-економічної конвергенції з ЄС, хоча й доволі
повільні.

Наведені вище міркування дозволяють зробити наступні висновки:

1. Регіональна конвергенція в Європейському Союзі є об'єктивним процесом зближення регіонів певного таксономічного рівня, в основі якого лежить застосування спільного механізму та інструментарію управління локальним розвитком у відповідності до європейських принципів регіоналізму: субсидіарності, компліментарності, комплексності, програмованості, вибірковості, конкурентності тощо.

2. Регіональна матриця європейської моделі зближення являє собою панельний блок індикаторів розвитку, які упродовж певного часового лагу визначають характер, механізм та інструментарій конвергенції регіонів ЄС та можливості їх прискореного соціально-економічного зростання у середньо- та довгостроковій перспективі.

3. Швидка динаміка руху капіталу в ЄС призвела до значного його нагромадження в окремих містах-мегаполісах (Лондон, Париж, Брюссель тощо) та відпливу працездатного населення з депресивних зон Греції, Португалії, Іспанії. Після розширення Європейського Союзу у 2004-му році впродовж найближчих п'яти років існуватиме «ефект заміщення», при якому продовжуватиметься «відплив розуму» і незначний приплив капіталу до нових держав ЄС, а на їх місця прибуватимуть мігранти з інших країн, у т.ч. з України та Туреччини. Гіперрегіональними лідерами в цих країнах стали Стамбул, Анкара та Київ, ВВП на душу населення в яких не поступається середнім по ЄС індикаторам.

4. Процес конвергенції є домінуючим в ЄС і за невеликим виключенням він реально впливає на формування нової моделі інтеграційної динаміки «Європа регіонів», а тому Україна та Туреччина прагнуть посісти в ньому чільне місце, а відтак мусять імплементувати європейські принципи, механізми та інструменти регіонального розвитку з метою уникнення регіональних диспропорцій, які в умовах глобалізації світового господарства матимуть непередбачуваний характер.

Література

1. *Maclead G.* New Regionalism reconadered // *International Journal of Urban and Regional Research*. — 2001. — Summer. — P. 820—823.
2. *Keating M., Loughlin M.* The Political Economy of Regionalism. — London: Frank Cass, 1997. — 491 p.

3. Wannop U. A. The Regional Imperative: Regional Planning and Governance in Britain, Europe and the United States. — London: Jessica Kigsley, 1995. — P. 441.

4. Jones R. The politics and economics of the European Union / Regional Policy. — Cheltenham: Edward Elgar, 2001. — P. 234—249.

5. Tumpel-Gugerell G., Mooslechner P (ed.) Economic Convergence and Divergence in an Enlarged European Union. — Cheltenham: Edward Elgar, 2001. — 485 p.

6. Working for the regions. — Luxembourg: EU, 2001. — 35 p.

7. Rodrigues-Pose A. Convergence or divergence? Types of regional responses to socio-economic changes in Western Europe // Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie. — 1999. — Vol. 90 (4). — P. 363—378.

Адреса для листування: 03680, м. Київ, пр-т Перемоги 54/1, кафедра міжнародної економіки, e-mail: economic@kneu.kiev.ua

В. А. Белошапка, канд. экон. наук, доц.,
кафедры международного менеджмента
Киевский национальный экономический университет
имени Вадима Гетьмана

РЕЗЕРВЫ ПОВЫШЕНИЯ УПРАВЛЕНЧЕСКОЙ РЕЗУЛЬТАТИВНОСТИ В УКРАИНСКИХ ПРЕДПРИЯТИЯХ-ЭКСПОРТЕРАХ

Многолетние наблюдения за работой украинских предприятий-экспортеров заставляют сделать вывод о существовании прямой зависимости между ключевыми организационными результатами (динамика роста объемов, прибыльности экспорта и т. д.), качеством практики менеджмента и управленческой результативностью ключевых менеджеров этих предприятий.

Основными направлениями, по которым мы оценивали качество практики менеджмента на предприятиях-экспортерах, являются:

- 1) процент реализации принимаемых управленческих решений;
- 2) повторяемость управленческих ошибок;
- 3) использование времени ведущих менеджеров.

В свою очередь, управленческая результативность в этих предприятиях рассматривалась в данном исследовании прежде всего сквозь призму того, как менеджеры сами оценивают эффективность собственной работы. Так, ответы на вопрос «На